

Ekrem Čaušević
Filozofski fakultet, Zagreb

Nominalizacija u turskome jeziku II. (Prilog kontrastivnoj analizi sintakse turskoga i hrvatskog jezika)

U nastavku rada o nominalizaciji u turskome jeziku govori se o nominalizatorima $-mAk$, $-mA$, $-mA+sI$, $-(y)Iş$, $-dIk+PS$ i $-(y)AcAk+PS$, te njihovu značenju i funkcijama u ustroju temeljne rečenice. Autor je nastojao predočiti i njihove semantičke ekvivalente u hrvatskome jeziku. Posebna pozornost posvećena je odnosu strukture i semantike na primjeru nominaliziranih rečenica. Tu se, prije svega, misli na padež njihova subjekta. Ako je subjekt u prednjemu polju ishodišne rečenice (*tema*), nakon preoblike nominalizacije mora biti u genitivu jer je poznat i određen. Ukoliko je pak u stražnjemu polju (ispred predikata, *rema*), tad može biti i u apsolutnome padežu i u genitivu, a kriterij izbora jednoga ili drugog padeža utemeljen je na opoziciji *neodređenost* (apsolutni padež): *određenost / konkretnost* (genitiv). Drugi slučaj (apsolutni padež ispred nominaliziranoga predikata) pretpostavlja kontekstualnu uključenost temeljne rečenice. Pored strukturnoga i semantičkoga uvodim treći kriterij koji određuje hoće li subjekt nominalizirane rečenice biti u apsolutnome padežu ili genitivu. Promatramo li problem iz perspektive strukturnih mogućnosti kojima turski jezik raspolaže, taj se kriterij nameće kao pragmatolingvistički. Naime, analizom odabranih primjera potvrđuje se da je genitiv subjekta obvezatan za preoblikovanu imensku rečenicu čiji je predikat pomoćni glagol *imek* „biti“, a apsolutni padež za subjekt preoblikovane imenske rečenice čiji je predikat *var* „ima, nalazi se, postoji, egzistira“, odnosno njegov negativni oblik *yok*.

7. Nominalizatori $-mAk$ i $-mA$

7.1. Budući supin, nominalizator $-mAk$ ¹ svoje krnje oblike nadomješta odgovarajućim oblicima nominalizatora $-mA$ bez posvojnih sufiksa (v. I. / par. 1. 4.)²:

- 1 Treba ga razlikovati od infinitiva na $-mAk$ kao neodređenog glagolskog oblika koji kazuje samo pojam radnje.
- 2 Rimski broj I. upućuje na prvi dio rada, v. *Suvremena lingvistika* 40, 1995., str. 33–50.

	–mAk	–mA
apsolutni padež	–mAk	–mA
genitiv	–	–mA–nIn
dativ	–mAğ–A*	–mA–yA*
akuzativ	–mAğ–I**	–mA–yI
lokativ	–mAk–tA	
ablativ	–mAk–tAn	
instrumental	–mAk–lA	
množina	–	–mA–lAr
* približna učestalost	** znatno manja učestalost	

7.2.

- (1) a. Fareler peynir yerler. Buna bayılırlar →
 b. *Fareler peynir yemek. Buna bayılırlar →
 c. Fareler [peynir yemeğ]–e bayılırlar.
*Mişevi [sir–App. jesti]–Dat. obožavaju.*³
 Mişevi jedu sir. To obožavaju → Mişevi obožavaju jesti sir.
 /App. = apsolutni padež imenice u funkciji izravnoga objekta/

Da bi rečenica poimeničena s pomoću nominalizatora –mAk i njegova supstituenta –mA mogla biti uvrštena u temeljnu, njezin subjekt mora biti isto-vjetan sa subjektom temeljne rečenice. Po tome je ova preoblika bliska preoblici infinitivizacije u hrvatskome jeziku. Takav se rečenični konstituent stoga i prevodi a) infinitivom na *–ti / –ći*; b) glagolskom imenicom na *–nje* (onda kad u hrvatskome prijevodu uporaba infinitiva odstupa od norme); c) izričnom ili namjernom rečenicom s veznikom *da*. I u hrvatskom se umjesto infinitiva može upotrijebiti izrična ili namjerna rečenica jer predstavlja prvi korak u preoblici infinitivizacije (KATIČIĆ 1991, par. 1020). Relevantno je napomenuti da su nominalizatori –mAk i –mA nakon njihova uvrštavanja u ustroj temeljne rečenice uvijek u padežu anaforičke zamjenice (1. c.) što, dakako, nije slučaj s hrvatskim infinitivom.⁴

3 Ovaj put u primjerima nije strogo naznačavana granica morfemskih jedinica jer bi to zahtijevalo iznimno mnogo prostora. No i ovako pojednostavljen raščlambeni postupak dostatan je za predodžbu kako i koliko se značenje izraženo u jednome sustavu može prenijeti u drugi.

4 Zapravo, infinitivom morfološki kontaminiranim sa supinom, v. PRANJKOVIĆ 1993, 41–42.

7.3. U ustroju temeljne ovakva nominalizirana rečenica može imati funkciju

A) subjekta imenske⁵ (2) ili pak glagolske rečenice⁶ (3):

(2) [Uykuya alışık bedenini kaldırmak] onun için zormuş.
[*Snu–Dat. sviknuto tijelo–svoje–Ak. podići*] *nju–Gen. za teško bilo–je.*
Bilo joj je teško podići svoje, na san sviknuto tijelo.

(3) [Kıyıda oturmak] hoşuma gider.
[*Obalı–na–Lok. sjediti*] *meni–Dat. svida–se.*
Svida mi se sjediti na obali.

B) objekta, direktnog⁷ (4) ili indirektnog⁸ (5, 6):

(4) [Kitabı getirme]–yi unutma!
[*Knjigu–Ak. donijeti*]–*Ak. zaboravi–ne!*
Ne zaboravi donijeti knjigu!

(5) [Yalan söylemeğ]–e utanmıyor. // [Yalan söyleme]–ye utanmıyor.
[*Lagati–Dat.*] *stidi–se–ne.*
Ne stidi se lagati.

(6) [Her gün aynı şeyi sormak]–tan çekiniyorum.
[*Svaki dan istu stvar–Ak. pitati*]–*Abl. ustručavam–se.*
Ustručavam se pitati svakoga dana isto.

C) predikatnoga imena (7, 8):

(7) İstedğim şey, [burada kalmak]–tır.
Željenja–moga–PS predmet, [ovdje ostati]–*je.*
Ono što želim jest ostati ovdje.

(8) İlk işim, [ev halkına vak'ayı haber vermek] oldu.
Prvi posao–moj–PS, [ukućanima–*Dat. događaj–Ak. priopćiti*] *bio–je.*
Prvi moj posao bio je izvijestiti ukućane o događaju.

5 Ako je predikat takve rečenice predikativ *var* „ima, nalazi se“, odnosno *yok* „nema, ne nalazi se“, nominalizirani glagolski oblik ima značenje mogućnosti: Bu işte ölmek de var. „U ovome poslu može se (ima se) i umrijeti.“ Uz predikativ *yok* izriče i zabranu: Ağlamayınız... Burada ağlamak yok. „Ne plačite... Ovdje nema plakanja.“ Obratite pozornost i na primjere bliske hrvatskim: Sigara içmek yasak. „Pušenje / pušiti je zabranjeno.“

6 Uz one refleksivno–pasivnoga značenja, u funkciji predikata najčešći su neprelazni glagoli *gerekmek* „trebati“, *aklına gelmek* „pasti na pamet“, *hoşuna gitmek* „svidati se“, *içinden gelmek* „dobivati želju da...“, *zoruna gitmek* „padati teško“ i dr.

7 Uz modalne glagole *istemek* „željeti“ i *bilmek* „znati; moći“ nominalizator –*mAk* iznimno je u apsolutnome padežu, a ne akuzativu. Takav način izražavanja blizak je hrvatskomu, s napomenom da finitni glagolski oblik dolazi na kraj rečenice, npr. Kalmak istiyor. „Želi ostati“; Konuşmaya başladı mı, durmak bilmiyor. „Je li počela govoriti, ne zna stati.“ Upotrijebi li se umjesto –*mAk* nominalizator –*MA*, tad je obvezatan njegov akuzativni oblik: Kalma–*yı* istiyor. (*Ostajanje–Ak. želi.*) „Želi ostati.“

8 Indirektni je objekt u dativu i ablativu, rijetko u lokativu i instrumentalu. Postpozicijske konstrukcije u objektnoj funkciji iznimno su rijetke.

7.4.

- (9) [beni suçlama]–ya, [kalbimi kırma]–ya hak
 [mene–Ak. okrivljivanju]–Dat., [srce–moje–PS–Ak. lomljenju]–Dat.
 pravo
 pravo [da me okrivljuješ], [da mi srce lomiš]
- (10) [bizim gibi davranma]–ya, [bizim gibi yaşama]–ya mecburiyeti
 [mi kao ponašanju]–Dat., [mi kao življenju]–Dat. prisila–njegova–PS
 prisila [da se ponaša kao mi], [da živi kao mi]

Rečenica nominalizirana s pomoću –mAk i –mA može biti determinatorom kakve imenice⁹ (9) ili pridjeva (10). Padež nominalizatora ovisit će o padežu koji zahtijeva ta imenica / taj pridjev kao upravni član sintagme. Dakako, i u takvim je slučajevima semantički ekvivalent nominalizirane rečenice hrvatska atributna izrična rečenica s veznikom *da*, odnosno infinitivna konstrukcija dobivena preoblikom te rečenice.¹⁰

7.5.

- (11) Bizim gibi davranıyorsun. Buna mecbursun →
 [Bizim gibi davranma]–ya mecbur–sun.
 [Mi kao ponašanju]–Dat. primoran–si.
 Primoran si [ponašati se kao mi].
- (12) a. [Bizim gibi davranma]–ya mecbursun. Bundan korkuyorsun →
 b.*[Bizim gibi davranmaya mecbur olmak]. Bundan korkuyorsun →
 c. [Bizim gibi davranmaya mecbur olmak]–tan korkuyorsun.
 [Mi kao ponašanju–Dat. prisiljen biti]–Abl. bojiş–se.
 Bojiş se da ćeš biti prisiljen ponašati se kao mi.

Rečenica nominalizirana s pomoću –mAk i –mA često je dopunom imenskoga predikata, odnosno predikatnoga imena koje joj otvara mjesto u temeljnoj rečenici (12. a.). Da bi takva preoblikovana rečenica iznova mogla biti nominalizirana, pomoćni se glagol *imek* “biti”, *budući jedinim turskim glagolom od kojega se ne može izvesti glagolska imenica*, mora supstituirati pomoćnim glagolom *olmak* “biti”¹¹ (12. b.), a potom podvrgnuti preoblici nominalizacije (12. c.).

9 Sintaktička veza između rečenice nominalizirane s pomoću –mAk i –mA i imenice (upravnoga člana) ostvaruje se i tzv. II. genitivnom vezom. Determinator je u takvim sintagmama uvijek imenica ili poimeničena rečenica u apsolutnome padežu: bir daha uyanmamak arzu–su „želja ne probuditi se više, želja da se više ne probudi“.

10 U turskome jeziku svi su determinatori ispred upravnoga člana sintagme (v. ČAUŠEVIĆ I. / par. 1.2.–1.7.). Stoga je kontrastivno značajno skrenuti pozornost na obvezatnu postpoziciju inkongruentnih atributa u hrvatskome jeziku.

11 Pomoćni glagol *imek* „biti“ sačuvao je dva oblika perfekta (idi, imiş), kondicionalni oblik (ise „ako“) i gerund (iken „bivajući, koji biva“). Lični nastavci prezenta pomoćnog glagola izvedeni su, s izuzetkom 3. lica množine, od ličnih zamjenica. U svim preostalim slučajevima, uključujući i leksički oblik infinitiva, njega zamjenjuje pomoćni glagol *olmak*. Donekle sličan slučaj imamo i u hrvatskome u slučaju krnjega oblika pomoćnoga glagola *jesam* i „njegova“ infinitiva *biti*.

7.6.

- (13) [Çocuk ağlama]–ya devam etti. // Çocuk [ağlamağ]–a devam etti.
Dijete [plakanje]–Dat. // [plakati]–Dat. nastavilo–je.
 Dijete je nastavilo plakati.

Rečenice nominalizirane s pomoću –mAk i –mA često su i dopunom predikatnoga glagola, s kojim čine jedinstvenu funkcionalnu i semantičko–sintaktičku cjelinu. Kao i u hrvatskome, one se najčešće susreću s faznim glagolima. To su: (dat.) başlamak „početi“; (dat. ili lok.) devam etmek „nastaviti“; (ak.) sürdürmek „nastaviti“; (ak.) kesmek „prestati, prekinuti“ itd. Kontrastivno je relevantno napomenuti da u turskome jeziku nominalizator *mora imati i padežni nastavak koji zahtijeva rekcija faznoga glagola u funkciji predikata temeljne rečenice* (13).

7.7.

- (14) Çocuklara [kitap okuma]–nın faydalarını anlattı.
Djenci–Dat. [knjige–App. čitanja]–Gen. koristi–njezine–PS–Ak. objasnio–je.
 Objasnio je djeci korist(i) od čitanja knjiga.

Rečenica nominalizirana s pomoću –mA može biti uvrštena uz kakvu imenicu kao njezin genitivni atribut (14).¹² Supstitucija takvoga atributa alternativnim nominalizatorom –mAk nije moguća jer on (–mAk) nema genitivnoga oblika (*kitap okumağ–ın...).

8. Nominalizatori –mAk i –mA u adverbijalnim padežima

8.1. Nominalizirana ishodišna rečenica može se uvrstiti u drugu i umjesto kakve priložne oznake. U takvim slučajevima obvezatno prima neki od adverbijalnih padeža.¹³ U tu skupinu proširenih glagolskih adverbijala spadaju:

adverbijal	značenje	hrvatski ekvivalenti
(15) –mAğ–A*	namjerno	da ili infinitiv
(16) –mA–yA*	namjerno	da ili infinitiv
(17) –mAk–tAn	uzročno	od/zbog NV–Gen.**
(18) –mAk–lA	uzročno	zbog
	načinsko	glagolski prilog –ci
	okolnosno	glagolski prilog –ci

12 Dakako, ona ima i množinu: Gözümün önünde halâ görüşmeler, kucaklaşmalar, öpüşmeler..., „Pred očima mi još i sada susreti, grljenja, ljubljenja...“

13 Također i u sklopu postpozicijskih sintagmi: gülmek–ten ağlamak arasında „između smijeha i plača“; Adam söyleyip söylememe arasında bocalıyormus. „Čovjek se kolebao između reći i ne reći.“

(19) –mAk–lA beraber*** dopusno *iako, makar, premda*

(20) –mAk–tAn–sA**** poredbeno *umjesto da, radije nego*

* predikatnim se glagolom temeljne rečenice tada izriče kretanje k nekome cilju (finalnost);

** NV = glagolska imenica (nomen verbale)

*** značenje koncesivnosti pojačava se prilogom beraber ili birlikte „skupa s“;

**** Dodaje se kondicional ise, kojim se pojačava značenje suprotstavljenosti dviju radnji. Stoga on ovdje ima značenje i funkciju rastavne partikule (Rp).

(15, 16) Size [vedalaşmağ]–a uğradım. // Size [vedalaşma]–ya uğradım.

Vama–Dat. [pozdrav–činiti]–Dat. // [pozdrav–činjenju]–Dat. svratio–sam.

Svratio sam se pozdraviti s vama.

(17) [Gülmek]–ten¹⁴ gözlerimden yaş geldi.

[Smijati]–od–Abl. očiju–mojih–iz–PS–Abl. suze doşle.

Suze su mi od smijeha udarile na oči.

(18) Gecelerini [düşünmek]–le geçirir.

Noći–svoje–PS–Ak. [razmişljati]–sa–Inst. provodi.

Noći provodi u razmişljanju (razmişljajući).

(19) [Hasta olmak]–la beraber // işe gidermiş.

[Bolestan biti]–sa–Inst. skupa // poslu–Dat. išao–bi.

Iako bolestan, odlazio bi na posao.

(20) [Boş oturmak]–tan–sa // çalışın!

[Besposleni sjediti]–od–Abl. –Rp. // radite!

Radite umjesto da sjedite besposleni! (v. –mak yerine, par. 9.4.)

9. Nominalizator –mAk u proširenim adverbijalima

9.1.

(21) a. Aslan kurtla avlıyordu. Bun–dan dolayı biraz utanıyordu →

b. *Aslan [kurtla avlamak]. Bun–dan dolayı biraz utanıyordu →

c. Aslan [kurtla avlamak]–tan dolayı biraz utanıyordu.

Lav [vukom–s–Inst. loviti]–od–Abl. pomalo stidio–se.

Lav je lovio s vukom. Zbog toga se pomalo stidio →

Lav se pomalo stidio (zbog) lova s vukom.

Predikatni se glagol ishodišne rečenice (21. a.) može nominalizirati s pomoću nominalizatora –mAk (*21. b.), a potom uvrstiti u temeljnu rečenicu uvedenu nekim od leksičkih adverbijalnih konektora (v. par. 9.3.). Poimeničena re-

14 Ablativni oblik –mAk–tan susreće se i u komparaciji: Ölmek, burada kalmak–tan iyi. (Umrijeti, ovdje ostati–od–Abl. bolje.) „Bolje je umrijeti nego ostati ovdje.“

čenicu tada popunjava mjesto anaforičke zamjenice u sastavu konektora (21. c.). U deskriptivnim gramatikama turskoga jezika takvi se nominalizirani rečenični konstituenti svrstavaju u glagolske adverbijale, odnosno „konstrukcije s infinitivom“.

9.2. Najčešći među takvima jesu:

adverbijal	značenje	semantički ekvivalent
(22) –mAk için (üzere)	namjerno	<i>radi</i> NV–gen.; <i>da bi, kako bi</i>
(23) –mAk–tAn dolayı	uzročno	<i>zbog</i> NV–gen.; <i>zbog toga što, jer</i>
(24) –mAk–tAn başka	poredbeno	<i>osim</i> NV–gen.; <i>osim što, osim da</i>
(25) –mAk kadar –mAk gibi	poredbeno	<i>kao / koliko</i> i NV; <i>poput</i> NV–gen. <i>kao i, kao što</i>

- (22) [Sana haber vermek için] türkü söylemeğe başlamış.
[*Tebi–Dat. vijest poslati radi*] *pjesme–App. pjevati–Dat. počeo–je*.
Počeo je pjevati da bi te opomenuo.
- (23) İlâcin [zarar vermek–ten başka] bir neticesi olmamıştı.
Lijeka–Gen. [šetiti–od–Abl. osim] (ni)jedan učinak–njegov–PS bija–še–ne.
Lijek nije imao nikakva učinka osim što je štetio.
- (24) Sensiz yaşamak [ölmek gibi]–dir.
Tebe–bez živjeti [umrijeti kao]–jest.
Život bez tebe jednak je smrti.
- (25) İçki içmek, [sigara içmek kadar] tehlikeli mi?
Piçe–piti, [cigarete–pušiti koliko] opasno je–li?
Je li pušiti opasno koliko i piti alkohol?

9.3.

- (26) a. Günde beş saat çalışmak. Ancak *bu şart–la* işi kabul ediyor →
b. Ancak [günde beş saat çalışmak *şart–ı–yla*] işi kabul ediyor.
Samo [dan–na–Lok. 5 sati raditi uvjetom–njegovim–sa]–Inst. po–sao–Ak. prima.
Raditi na dan pet sati. Samo pod tim uvjetom prihvaća posao →
Prihvaća posao samo pod uvjetom da radi pet sati na dan.

Primjeri (21), (22), (23), (24) i (25) nastali su uvrštavanjem nominalizirane rečenice na mjesto anaforičke zamjenice bu „taj, ta, to“ u sklopu tekstualnog veznika (konektora) koji u svome sastavu ima i neku od postpozicija (bunun için „zbog toga“, bundan başka „osim toga“, bunun gibi „poput toga“ i dr.). Sličan slučaj imamo i u hrvatskome jeziku: Ljuti se. *Zbog toga* plače → (Plače *zbog toga što se ljuti*.) → Plače *zbog ljutnje*. Postoje, međutim, i tekstualni veznici koji se sastoje od anaforičke pokazne zamjenice bu „ovaj“, „taj“ i kakve imenice u nekom od adverbijalnih padeža: bu *şart–la* „pod tim uvjetom“. Pri uvrštavanju nominalizirane rečenice (26. a.) na mjesto pokazne zamjenice, imenički dio takvoga tekstualnog veznika dobiva posvojni sufiks za 3. lice jednine

(postaje upravnim članom tzv. II. genitivne veze), no zadržava adverbijalni pa-
dež u kojem je bio prije preoblike (26. b). Nominalizirana pak rečenica postaje
atributom tog upravnoga člana. Po tome se takva preoblika može usporediti s
primjerom u kojem rečenica *Radit će pet sati na dan* postaje atributom u sin-
tagmi „uvjet *da radi pet sati na dan*“.

9.4. U proširene glagolske adverbijale toga tipa spadaju:

adverbijal	značenje	hrvatski ekvivalenti
(27) –mAk amac–i–yla	namjerno	s ciljem da
–mAk maksad–i–yla	namjerno	s namjerom da
–mAk niyet–i–yle	namjerno	kako bi
(28) –mAk suret–i–yle	načinsko	tako što, tako da
(29) –mAk şart–i–yla	pogodbeno	pod uvjetom da
(30) –mAk bahane–si–yle	popratne okolnosti	pod izlikom da
(31) –mAk yer–i–ne	poredbeno	umjesto da

(27) Çin, [pandalar için doğal ortam hazırlamak amac–i–yla] harekete
geçti.

Kina, [panda–Pl. radi prirodni okoliš–App. stvoriti ciljem–njegovim–
s]–PS–Inst. akciju–u–Dat. stupila–je.

Kina je stupila u akciju s ciljem da stvori prirodni okoliš za pande.

(28) [Kitap okumak suret–i–yle] Çince bile öğrenmiş.

[Knjige–App. čitati načinom–njegovim–s]–Inst. kineski–App. čak na-
učio–je.

Naučio je kineski čitajući / tako što je čitao knjige.

(29) [İçki benden olmak şart–i–yla] restorana gideceğim.

[Piçe mene–od–Abl. biti uvjetom–njegovim–s]–Inst. restoran–u–Dat.
içi–ćemo.

Ići ćemo u restoran pod uvjetom da piće bude od mene.

(30) Ruslar, [ihtilâli bastırmak bahane–si–yle] saldırdılar.

Rusi, [ustanak–Ak. ugušiti izlikom–njegovom–s]–Inst. napali–su.

Rusi su napali pod izlikom da uguše ustanak.

(31) [Bu manzaraya gülmek yer–i–ne] üzülmen gerek.

[Tom prizoru–Dat. smijati–se umjesto]–PS–Dat. žalovanje–tvoje–PS
treba.

Nad tim prizorom treba da se žalostiš umjesto da se smiješ.

10. Konstrukcije s –mAk sa značenjem gradacije

10.1. Rečenica nominalizirana s pomoću –mAk služi i za izricanje radnje ko-
ja je komunikativno značajnija od radnje iskazane finitnim predikatom. Nakon
poimeničenja uvrštava se u prednje polje temeljne rečenice, i to obvezatno s

nekom od priložnih sintagmi sa značenjem gradacije. Može se, isto tako, zani-jekati i s imenskom negacijom değil „nije“.¹⁵ U stražnjem polju temeljne reče-nice upotrebljava se jedan od priloga (tzv. intenzifikator) za isticanje značenja finitnoga predikata ili pak neke od njegovih dopuna:

PREDNJE POLJE REČENICE (konstrukcije s –mAk)	STRAŽNJE POLJE REČENICE (prilozi za isticanje)
–mAk bir yana	bile, dahi, hatta <i>çak</i>
–mAk şöyle dursun	hatta... bile <i>çak</i>
–mAk neredede kaldı	da <i>i / ni</i>
(yalnız) –mAk değil	bilakis <i>dapaçe</i>

- (32) a. Onu eleştirmek bir yana.....ağzımı bile açmadım.
b. Onu eleştirmek şöyle dursun.....ağzımı bile açmadım.

- (Nju–Ak. *kritizirati nastranu*,..... *usta-svoja-PS-Ak. çak otvorio-nisam.*)
b. (Nju–Ak. *kritizirati –tako neka stoji*,.....*usta-svoja-PS-Ak. çak otvorio-nisam.*)
a. Ni usta nisam otvorio, a kamoli ju kritizirao.
b. Ne samo da ju nisam kritizirao, nego ni usta nisam otvorio.

10.2. Semantički je ekvivalent ove turske nesložene rečenice nezavisnoslo-žena gradacijska rečenica s veznicima *a kamoli (da)* i *ne samo... nego / već (n)i*.¹⁶ U turskome jeziku komunikativno značajniji dio rečenice (konstrukcija s glagolskom imenicom) leži u njezinome prednjem polju. U hrvatskom pak sadržaj DRUGE nezavisne rečenice uvijek je komunikativno značajniji od sadržaja prve rečenice, iako se složena rečenica s veznikom *a kamo(li)* razlikuje od one s veznikom *ne samo (da)... nego / već (n)i* po gramatički obrnutom raspo-redu njihovih sadržaja (tzv. konverzivi).¹⁷

10.3.

- (33) a. Yürümeğe neredede kaldı, oturamıyorum bile.
Hodati — gdje je ostalo, sjediti-mogu-ne çak.
Ne samo da ne mogu hodati nego (ne mogu) ni sjediti.
b. Yürümeğe neredede kaldı, [oturmağ]–a bile gücüm yok.
Hodati — gdje je ostalo, [sjediti]–Dat. çak snage-moje-PS nema.
Ne samo da ne mogu hodati nego nemam snage ni sjediti.

15 Dakle: yalnız okumak değil... „ne samo citati (nego ni)“

16 Hrvatski jezikoslovci rečenice s veznikom *a kamoli*, *a nekmoli* svrstavaju u a) načinsko-pored-bene, b) suprotne, a rečenice s veznikom *ne samo... nego (n)i* u a) sastavne, b) podtip nezavi-snosloženih suprotnih rečenica.

17 Hrvatskom gradacijskom vezniku *a kamoli da* bliska je turska veznička sintagma *nerede kaldı ki* („a gdje je ostalo da...“ = *a kamoli da*). Njome se uvodi zavisna rečenica čiji je predikatni oblik obvezatno u optativu: O kendisi bilmiyor, neredede kaldı ki başkasına öğretsin. „On ni sam ne zna, a kamoli da podučü drugoga.“

I finitni se predikat takve rečenice (33. a.) može nominalizirati, a potom cijela rečenica uvrstiti u kakvu temeljnu čijim se predikatom izriče (ne)mogućnost ili pak nečija (ne)sposobnost da (iz)vrši kakvu radnju (33. b.).¹⁸

11. Nominalizator –mA s posvojnim sufiksom (PS)

11.1.

- (34) Burada yaşıyor–um. Bu, suç mu? → [Burada yaşama–m] suç mu?
Ovdje živim. To zločin zar–je? → [Ovdje življenje–moje]–PS zločin
zar–je?
 Živim ovdje. Zar je to zločin? → Zar je zločin što živim ovdje?

Preoblika poimeničenja s pomoću nominalizatora –mA+PS (značenjem blizak hrvatskoj glagolskoj imenici na –nje) od gornje se preobliske s pomoću nominalizatora –mAk i njegova supstituenta –mA razlikuje po ovome: a) ishodišne rečenice imaju različite subjekte; b) nominalizator –mA obvezatno ima PS (posvojni sufiks); c) PS mora biti u licu i broju ličnoga nastavka finitnoga predikata prije njegove nominalizacije (34). Takvi nominalizirani rečenični konstituenti na hrvatski se prevode ili glagolskom imenicom na –nje, ili pak zavisnom izričnom rečenicom. Pri izričnome uvrštavanju moguće je u hrvatskom zadržati anaforičku zamjenicu: *Radujem se (tome) da si došao*. U turskome pak padežni se nastavak uvijek dodaje na nominalizator (v. primjere dolje).

11.3. U ustroju temeljne ovakva nominalizirana rečenica može imati funkciju

A) subjekta (u hrvatskome subjektna izrična rečenica):

- (35) [Yaralının ölme–si] mümkün (v. I. / par. 3.1.)
[Ranjenika–Gen. umiranje–njegovo]–PS moguće–je.
 Moguće je da ranjenik umre.
- (36) [Bavullarını arama–mız] emredilmişti.
[Putne torbe–njezine–PS–Ak. pretraživanje–naše]–PS naredeno–bilo–je.
 Bilo je naredeno da pretražimo njezine putne torbe.

B) objekta, izravnoga ili neizravnog (u hrvatskome objektna izrična rečenica):

- (37) [Senin bu tuzağa düşme–n]–i istemedim.
[Tvoje–Gen. tu klopku–u–Dat. upadanje]–PS–Ak. htio–nisam.
 Nisam htio da upadneš u tu klopku.
- (38) [Mehmed’in gitmiş olma–sı]–na ihtimal veremiyorum.
[Mehmeda–Gen. odlasku–njegovu]–PS–Dat. mogućnost dati–ne–mogu.
 Ne mogu ni zamisliti mogućim da je Mehmet otišao.

C) predikatnoga imena:

18 To su: bilmek „znati; moći“, mümkün olmak „biti moguć“, gücü yetmemek, iktidar olmak, muktedir olmak „moći / smoci / imati snage“ itd.

- (39) *İstediğimiz şey*, [sizin şikayetimizi dinlemiş olma–nız]–dır.
Željenja–našeg–PS predmet, [vaše–Gen. žalbu–našu–PS–Ak.
saslušanje–vaše]–jest–PS–Kop.
Ono što želimo jest da saslušate našu žalbu.
/Kop. = kopula/
- (40) *İtirazı*, [size inanmama–sı–ndan]–dır.
Protivljenje–njegovo–PS, [vama–Dat.
vjerovanje–nečinjenja–njegova–od]–jest–PS–Abl. –Kop.
Protivi se jer vam ne vjeruje.¹⁹

11.4.

- (41) [Yalan söyleme–niz]–e gerek yok.
[Laganju–vaşemu]–PS–Dat. potrebe nema.
Nema potrebe da lažete.

Rečenica nominalizirana s pomoću –mA+PS može imati i funkciju dopune predikatnoga imena, a padež u kojem se nalazi ovisi o rekciji toga imena (41).

11.5.

- (42) [dokuma sanayiin geri kalma–sı–nın] sebebi
[tekstilne industrije–Gen. zaostajanja–njezina]–PS–Gen. razlog–njezin–PS
razlog zaostajanja tekstilne industrije
- (43) [Hasta olma–nız–ın] iki yolu var.
[Bolesnim bivanja–vaşeg]–PS–Gen. dva načina–njegova–PS imaju.
Postoje dva načina da se razbolite.
- (44) [parayı verme–miz–in] amacı
[novac–Ak. davanja–našega]–PS–Gen. cilj–njegov–PS
cilj radi kojega dajemo novac

Nominalizirana se rečenica može uvrstiti i uz kakvu imenicu u sklopu temeljne, i to kao njezin genitivni atribut.²⁰ Takvi se atributi prevode na različite načine: genitivom glagolske imenice (42), izričnom rečenicom (43), prijedložnom konstrukcijom (44).

11.6.

- (45) [Çocuğun okula gitme–si] gerekiyor. (= Çocuk okula gitmeli–dir.)
[Djeteta–Gen. školi–Dat. odlaženje–njegovo]–PS treba.
Dijete treba da ide u školu.

19 Budući da je poimeničena rečenica uvrštena na mjesto pokazne zamjenice u ablativu (ablativ uzroka), glagolskom imenicom u funkciji predikatnoga imena izriče se uzrok te joj je semantički ekvivalent hrvatska zavisna uzročna rečenica.

20 Također i kao imenički atribut u sklopu tzv. II. genitivne veze, npr. seçme ve seçilme hakkı, „pravo da biraš i budeš izabran“.

(46) [Bunu bilme–niz] lazım. (= Bunu bilmeli–siniz.)²¹

[To–Ak. *znanje–vaše*]–PS *nužno*.

To treba da znate.

Poimeničena se rečenica često uvrštava i uz modalni glagol *gerekmek* „trebati, biti potreban“, odnosno predikatno ime *gerek* / *lazım* „potreban“. Takva konstrukcija zamjenjuje glagolski način necesitativ (45, 46).

12. Nominalizator –mA+PS u proširenim gl. adverbijalima

12.1. Ishodišna se rečenica može poimeničiti s pomoću nominalizatora –mA+PS, a potom uvrstiti u temeljnu na mjesto anaforičke pokazne zamjenice u sastavu tekstualnoga konektora. Sličnu pojavu susrećemo i u hrvatskome jeziku: *Kasniš. Zbog toga sam ljut* → *Ljut sam zbog tvoga kašnjenja*. Na planu izraza takvi se rečenični konstituenti obično opisuju kao gl. imenica na –mA s PS (posvojnim sufiksom) i postpozicijom koja zahtijeva odgovarajući padež. Najčešći su:

adverbijali	značenje	semantički ekvivalent u hrvatskom
–ma–sı için ²²	namjerno	<i>radi</i> NV–Gen.; zav. namjerna reč.
–ma–sı–na rağmen	dopusno	<i>usprkos</i> NV–Dat.; zav. dopusna reč.
–ma–sı–ndan önce	vremensko	<i>prije</i> NV–Gen.; <i>prije nego (što)</i>
–ma–sı–ndan sonra	vremensko	<i>poslije</i> NV–Gen.; <i>nakon što</i>
–ma–sı üzerine	vremensko	<i>nakon</i> NV–Gen.; <i>nakon što</i>
–ma–sı–ndan dolayı	uzročno	<i>zbog</i> NV–Gen.; zav. uzročna reč.
–ma–sı yüzünden	uzročno	<i>zbog</i> NV–Gen.; zav. uzročna reč.
–ma–sı–na kadar	vremensko	<i>do</i> NV–Gen.; <i>dok ne</i>
–ma–sı–na karşı	vremensko	<i>pred</i> NV–Ak.; <i>prije</i> NV–Gen.
–ma–sı–ndan başka	poredbeno	osim što
–ma–sı gibi	poredbeno	<i>kao što</i>
–ma–sı sırasında	vremensko	(u vrijeme) <i>dok, kad</i>

(47) [Onların burada kalma–ları için] herşeyi yaptım.

[*Njihova–Gen. ovdje ostajanja–PS radi*] *sve–App. uradio–sam*.

Sve sam uradio da bi mogli ostati ovdje.

21 Isto tako i s –mAk, ali je tada predikat bezličan: *Bunu bilmek lazım*. (To–Ak. *znati treba*.) „To treba znati.“

22 Posvojni sufiks, s pomoću kojega se naznačuje subjekt takvoga adverbijala, iz praktičnih razloga navodim samo u 3. licu jednine (–sı).

- (48) [Köyün, düşmanı tekrar bekleme–si–ne rağmen] yazıyorum.
 [Sela–Gen. *neprijatelj*–Ak. *očekivanja*–*njegova*–PS–Gen. *unatoč*] *pišem*.
 Pišem unatoč tomu što selo očekuje neprijatelja.
- (49) [Fırtınanın, ağaçları sökme–si–nden sonra] hepimiz korktuk.
 [Oluje–Gen. *stabla*–Ak. *rušenja*–*njezina*–PS–Abl. *nakon*] *svi uplašismo*–se.
 Svi smo se prepali nakon što je oluja porušila stabla.
- (50) [Trenin gelme–si–ne karşı] peron tahliye edildi.
 [Vlaka–Gen. *dolazak*–*njegov*–PS–Dat. *pred*] *peron ispražnjen*–je.
 Pred sam dolazak vlaka ispražnjen je peron.
- (51) [Güneşin evreni aydınlatma–sı gibi] ruh da tüm bedeni aydınlatır.
 [Sunca–Gen. *svemir*–Ak. *obasjavanja*–*njegovo*–PS *kao*] *duša i cijelo tijelo*–Ak. *obasjava*.
 Kao što Sunce obasjava svemir, (tako) i duša obasjava cijelo tijelo.

12.2.

- (52) a. Adam paramı geri versin. Bu şartla polise gitmeyeceğim →
 b. *[Adamın paramı geri verme–si] *şartla* polise gitmeyeceğim →
 c. [Adamın paramı geri verme–si *şart*–*ı*–yla] polise gitmeyeceğim.
 [Çovjeka–Gen. *novac*–*moj*–PS–Ak. *vraćanje*–*njegovo*–PS *uvjetom*–*njegovim*–s]–PS–Inst. *policiji*–Dat. *ići*–*neću*.
 Neka čovjek vrati moj novac. Pod tim uvjetom neću ići u policiju →
 Neću ići u policiju pod uvjetom *da čovjek vrati moj novac*.

Rečenica poimeničena s pomoću –ma+PS uvrštava se u temeljnu i na mjesto anaforičke pokazne zamjenice u sklopu tekstualnoga konektora. (U primjeru 52. a. to je konektor *bu şartla* „pod tim uvjetom“.) No za razliku od gornjega slučaja, sintaktička se podređenost nominalizirane rečenice očituje u tome što ona postaje atributom imeničkoga dijela konektora (*şart* „uvjet“) koji, kao upravni član sintagme, prima PS za 3. lice jednine (*şart*–*ı*–yla, 53. c.). U hrvatskome pak atributnu funkciju preuzima zavisna rečenica s veznikom *da*: *uvjet da čovjek vrati novac*.

12.3. U proširene glagolske adverbijale toga tipa spadaju:

adverbijal	značenje	hrvatski ekvivalent
–ma–sı <i>sebeb</i> – <i>i</i> –yle	uzročno	<i>zbog</i> NV–Gen.; zav. uzročna reč.
–ma–sı <i>neden</i> – <i>i</i> –yle	uzročno	<i>zbog</i> NV–Gen.; zav. uzročna reč.
–ma–sı <i>suret</i> – <i>i</i> –yle	načinsko	<i>tako što</i> ; prilog na – <i>çi</i> ; NV–Inst.
–ma–sı <i>hal</i> – <i>i</i> –nde	pogodbeno	<i>u slučaju da</i>
–ma–sı <i>durum</i> – <i>u</i> –nda	pogodbeno	<i>u slučaju da</i>
–ma–sı <i>şart</i> – <i>ı</i> –yla	pogodbeno	<i>pod uvjetom da</i>

-ma-sı saye-si-nde	uzročno	<i>zahvaljujući (tome što / da)</i>
-ma-sı sonuc-u	uzročno	<i>zbog NV-Gen; zav. uzročna reč.</i>

- (53) [Askerî müdahalenin ülkeyi krize itmiş olma-sı nedeniyle] birçok kentlerde Hükümet'in dış politikası protesto edildi.
 [Vojne intervencije-Gen. zemlju-Ak. krizi-Dat. privođenja-njezina-PS zbog] mnogim gradovima-u-Lok. Vlade-Gen. vanjska politika-PS protestirana bila.
 Budući da je vojna intervencija gurnula zemlju u krizu, u mnogim je gradovima protestirano protiv vladine vanjske politike.
- (54) [Taşınmaz malın satılma-sı suretiyle] zengin olunur.
 [Nekretnina-Gen. prodajom-njihovom-PS načinom-tim]-Inst. postaje se bogataş.
 Bogataş se postaje prodajom nekretnina.
- (55) [Grip yüzünden yatağa düşme-niz halinde] ateşinize dikkat ediniz!
 [Gripe zbog-Abl. postelji-Dat. padanje-vaše-PS slučaju-njegovu-u]-Lok. temperaturi-vaşoj-PS-Dat. pažnju çinite!
 Pripazite na temperaturu u slučaju da zbog gripe padnete u postelju.

12.4.

- (56) [Vebanın şehirlere de yayılma-sı sonucu] binlerce kişi öldü.
 [Kuge-Gen. gradovima-Dat. i širenja-njezina-PS rezultat-njegov]-PS tisuće osoba umrlo-je.
 Zbog širenja kuge i na gradove umrlo je na tisuće osoba.

Primjer (56) zanimljiv je stoga što riječ *sonuç* „posljedica“ vrlo često prevodimo uzročno. Takav semantički suodnos (uzrok–posljedica–uzrok) susrećemo i u nekim drugim jezicima. U hrvatskom se, primjerice, zavisnosložena uzročna i zavisnosložena posljedična rečenica razlikuju po rasporedu sadržaja svojih zavisnih rečenica: *Odustao sam jer sam bio toliko gladan. / Bio sam toliko gladan da sam odustao.*

13. Nominalizator -mA+PS u adverbijalnome padežu

13.1.

- (57) [TV kanallarının çoğalma-sı-yla] sinemalara ilgi azalıyor.
 [TV kanala-Pl. -Gen. rastom-njihovim-sa]-PS-Inst. kinima-Dat. zanimanje smanjuje-se.
 Rastom broja TV-kanala smanjuje se zanimanje za kina.
- (58) [Kulübe uğrar mısınız? deme-si-yle] onu orada gördüğümü hatırladım.
 [Klubu-Dat. svračate li? rečenjem-njegovim-sa]-PS-Inst. njega-Ak.

tamo viđenje–moje–činio–PS–Ak. sjetio sam se.)

Čim je upitao: „Svrćate li u klub?“, sjetio sam se da sam ga tamo vidio.

Poimeničena se ishodišna rečenica može uvrstiti u temeljnu i tako da u njezinome ustroju popunjava mjesto neke od priložnih oznaka. U tome slučaju padežni nastavak, a on je gotovo u pravilu instrumental, dolazi na nominalizator –mA s odgovarajućim PS. Adverbijal –mA+PS ile (–mA–sI ile, –mA–sI–ylA) može imati uzročno (57) i vremensko značenje (hrvatski veznik *čim*, 58).

13.2.

(59) [Gözlerinini karanlığa alışma–sı–yla birlikte] kendisine seslenenin Ali olduğunu anladı.

[*Oçiju–njezinih–Gen. tami–Dat. svikavanjem–njihovim–s–PS–Inst. skupa*] *njoj–Dat. obraćajućeg–Gen. Ali nebivanje–njegovo–PS–Ak. shvatila–je.*

Istoga trenu kad su joj se oči svikle na tamu, shvatila je da je Ali bio taj što joj se oglašio.

Ako se pak želi naglasiti vremenska simultanost dviju radnji, uz instrumental se glagolske imenice –mA+PS uvodi priložni izraz birlikte ili beraber „skupa s“. Semantički je ekvivalent takvoga adverbijala hrvatska zavisna rečenica uvedena veznikom sintagmom „u trenu kad“, „istoga trenu kad“ (59).

14. Konstrukcija –mA+PS ile... –mA+PS bir oldu

14.1.

(60) [Yere düşme–m]–le [kalkma–m] bir oldu.

[*Zemlji–Dat. padanje–moje–PS*]–i [*dizanje–moje–PS*] *jedno bilo–je.*

a) U istome sam trenu i pao i digao se.

b) Kako sam pao, tako sam se i digao.

I ovom se konstrukcijom izražava brzo smjenjivanje dviju glagolskih radnji. Njezine su komponente *dvije nominalizirane rečenice*²³, koordinirane s pomoću ile „i“. Obje imaju funkciju gramatičkoga subjekta temeljne rečenice čiji je predikat idiomatski glagol *bir olmak* „dogoditi se ujedno, tj. istodobno“.

15. Nominalizator –mA+sI u bezličnim konstrukcijama

15.1.

(61) Bu yerde denize girilmiyor. Bu, yasak →

[Bu yerde denize girilme–sI] yasak.²⁴

²³ Ishodišne rečenice glase: Yere düşüm. Kalktım. „Pao sam. Ustao sam.“

²⁴ Izostavi li se deiktički PS, rečenica nije gramatična: *Bu yerde denize girilme yasak. Moguće je isto značenje postići i uporabom nominalizatora na –mAk, ali samo ako je u aktivnome liku:

[*Ovome mjestu-u-Lok. moru-Dat. ulaziti-se**]-PS. *zabranjeno-je*.
Ovdje se ne kupa. To je zabranjeno → Ovdje je kupanje zabranjeno.
/* pasivni lik gl. imenice izvedene od neprelaznoga glagola /

Zanimljivo je da i poimenačene *pasivne rečenice*, koje su same po sebi bezlične, moraju imati posvojni sufiks za 3. lice jednine (*girilme-si*). No u takvim slučajevima on ima deiktičku funkciju jer upućuje na izvanjezični denotat (u konkretnome primjeru na mjesto i okolnosti u kojima se vršenje stanovite radnje zabranjuje).

15.2.

(62) [Bu yerde denize girme-si] yasak.
[*Ovome mjestu-u-Lok. moru-Dat. ulaženje-njegovo*]-PS *zabranjeno je*.
Zabranjeno mu je ovdje kupati se / Zabranjeno mu je da se ovdje kupa.

Uporabimo li aktivni lik nominaliziranoga glagola (*girme-si* namjesto *girilme-si*), značenje se bitno mijenja: posvojni sufiks *-si* odnosi se tada na konkretno gramatičko lice jer se u dubinskoj strukturi predmnijeva lični glagolski oblik.

16. Nominalizator -mAklik

16.1. U suvremenome jeziku nije više produktivan, te je njegova uporaba stilski obilježena. Budući da je po svome podrijetlu poimenačeni oblik glagolske imenice na *-mAk* (*-mAk+IIk*)²⁵, prima na sebe sve vrste sufiksa kojima se izražavaju gramatički odnosi. Istoznačan je s nominalizatorom na *-mA+PS*:

- (63) [Babam gelmekliğ-iniz]-i (= gelme-niz-i) rica etti.
[*Otac-moj-PS dolazak-vaš*]-PS-Ak. *zamolio-je*.
Otac je zamolio da dodete.
- (64) [İhtiyarlamamaklığ-ım] (= ihtiyarlamama-m) lâzımdı.
[*Nestarenje-moje*]-PS *trebalo-je*.
Trebalo je da ne ostarim.

17. Nominalizator na -(y)Iş

17.1. Glagolskom imenicom na *-(y)Iş* imenuje se kakva glagolska radnja (*geliş* „dolazak“, *gidiş* „odlazak“, *dönüş* „povratak“, *bekleyiş* „čekanje“), odnosno izražava način na koji se ona vrši (*gülüş* „način smijanja“, *oturuş* „način sjede-

Bu yerde denize girmek yasak. (Ovome mjestu-u-Lok. moru-Dat. ući zabranjeno-je.) „Ovdje je kupanje zabranjeno; Zabranjeno je kupati se ovdje.“

25 S pomoću sufiksa *-IIk* tvore se odimenski (denominalni) supstantivi.

nja“, yürüyüş „način hoda“ (turcizam *juriş / jurişati*), bakış „način gledanja“ itd.).

17.2.

- (65) [Ordunun şehre giriş-i] korku uyandırdı.
 [Vojske-Gen. gradu-Dat. ulazak-njezin]-PS strah-*Ap. pobudio-je*.
 Ulazak vojske / način na koji je vojska ušla u grad pobudio je strah.
- (66) Bunun nedeni, [çocuğun, arkadaşımı unutmayı-1]-dır. (v. I. /par 2.1.).
Toga-Gen. razlog-njegov-PS., [djeteta-Gen. prijatelja-svoga-PS-Ak. zaboravljanja-nemogućnost-njegova]-je-PS-Kop.
 A razlog je tomu (to) što dijete ne može zaboraviti svoga prijatelja.
- (67) [Onun, ağzını açış-1]-nda, [söz söylemiş-1]-nde, [elini kaldırış-1]-nda, her hareketinde bir kibarlık buluyorlardı.
 [Njezinu-Gen. usta-svoja-PS-Ak. otvaranju-njezinu-u]-PS-Lok., [govoru-njezinu-u]-PS-Lok., [ruku-svoju-PS-Ak. podizanju-njezinu-u]-PS-Lok., svakome pokretu-njezinu-u-PS-Lok. jednu otmjenost-App. nalazili su.
 U načinu na koji je otvarala usta, u načinu njezina govora, podizanja ruke, u svakome njezinu pokretu vidjeli su neku otmjenost.

Rečenica nominalizirana s pomoću -(y)İş u ustroju temeljne može vršiti sve rečenične funkcije. U gornjim primjerima to su funkcije subjekta (65), predikatnoga imena (66) i priložne oznake (67):

17.3.

- (68) [İlk ziyaretine gidiş-im]-de (= gittiğ-im-de) seni sordu. [Ertesi gün ziyaretine gittiğ-im]-de (= gidiş-im-de) komaya girmisti.²⁶
 [Prvome posjetu-njegovu-PS-Dat. odlaženju-mome-u]-PS-Lok. tebe-Ak. pitao-je. [Sljedeći dan posjetu-njegovu-PS-Dat. odlasku-mome-u]-PS — Lok. komu-u-Dat. bijaše uşao.)
 Pri mome prvom posjetu pitao je za tebe. Kad sam ga sljedećeg dana posjetio, bio je pao u komu.

Zanimljivo je da se rečenica nominalizirana s pomoću -(y)İş u stanovito me broju adverbijala (primjer 68) značenjski izjednačuje s nominalizatorom -dIk+PS i kvazigerundom -dIkçA, tj. s formama koje imaju vremensko značenje (ekvivalent su im hrvatske zavisne rečenice s veznicima *kad, svaki put kad, kad god*, opširnije u: ČAUŠEVIĆ 1996, par. 881.).

26 Pisac (A. Nesin) iz stilskih razloga naizmjenice koristi ova dva oblika. Alternativni oblici u obloj zagradi ne pripadaju osnovnome tekstu

18. Nominalizatori –dlk+PS i –(y)AcAk+PS

18.1.

- (69) a. Davor yalan söyledi. Tihana bunu biliyor →
 b. *Tihana [Davor yalan söyledi] biliyor →
 c. *Tihana [Davor-un yalan söylediğ-i] biliyor →
 d. Tihana [Davor-un yalan söylediğ-i]-ni biliyor.
Tihana [Davora-Gen. laganje-njegovo-PS]-Ak. zna.
 1) Tihana zna da Davor laže.
 2) Tihana zna da je Davor (s)lagao.²⁷
- (69) [Adamın hasta olduğ-u] muhakkaktır.
[Çovjeka-Gen. bolesnim bivanje-njegovo-PS] nedvojbeno-je.
 Nedvojbeno je da je čovjek bolestan.
- (70) Muhakkak olan şey, [adamın hasta olduğ-u]-dur.
Nedvojbenom bivajuća stvar, [čovjeka-Gen. bolesnim bivanjem-njegovim-PS]-je.
 Ono (što je) nedvojbeno, jest da je čovjek bolestan.

Ishodišna se rečenica (69. a.) može uvrstiti u temeljnu i tako da se njezin finitni predikat nominalizira s pomoću –dlk (prošlost, sadašnjost) i –(y)AcAk (budućnost) (69. b.), a potom uvrstiti u temeljnu kao neki od njezinih članova (69. c.). U primjeru (69. d.) ona je u funkciji izravnoga objekta, te joj je semantički ekvivalent izrična rečenica s veznikom *da*. Uz to, može imati i funkciju subjekta (70), predikatnoga imena (71) i atributa.²⁸

18.2.

- (72) [Eve döndüğ-üm]-de Erol uyuyordu.
[Kući-Dat. povratku-mome-u]-PS-Lok. Erol spavaše.
 Kad sam se vratio kući, Erol je spavao.
- (73) [Doğruyu söylediğ-iniz]-den kızıyor.
[Istinu-Ak. rečenja-vašega-od]-PS-Abl. ljuti-se.
 Ljuti se jer ste rekli istinu.

27 Prošlo i sadašnje vrijeme može se precizirati uporabom formi perifrastične konjugacije: Davorun yalan söylemiş olduğ-u-nu... „da je Davor (s)lagao“, Davor'un yalan söylemekte olduğ-u-nu... „da Davor laže“.

28 Ove gl. imenice spadaju u najfrekventnije glagolske oblike turskoga jezika. U atributnoj funkciji njihov je semantički ekvivalent hrvatska odnosna rečenica: *sevdiği-m kadın (voljenje-moje-PS žena)*, „žena koju sam volio, žena koju volim“. U navedenom primjeru nominalizator se ponaša kao atributiv (imenica u funkciji atributa). Ako se pak upravni i zavisni član (nominalizirana rečenica) atributne sintagme povežu posvojnim sufiksom za 3. lice (tzv. II. genitivna veza), semantički je ekvivalent takvih konstrukcija hrvatska izrična atributna rečenica s veznikom *da*: *Katilin hapishanede öldüğü haber-i (ubojice-Gen. zatvoru-u-Lok. umiranje-njegovo-PS vijest-njegova-PS)* „vijest da je ubojica umro u zatvoru“. Međutim, u ovome radu neće biti govora o preoblici atribucije.

Rečenica nominalizirana s pomoću $-dik+PS$ i $-(y)AcAk+PS$ može biti i u adverbijalnim padežima. To su dativ, lokativ i ablativ. Semantički ekvivalenti takvih glagolskih adverbijala jesu hrvatske zavisne rečenice s veznicima *kad* (72) i *zbog toga što, zato što, jer* (73).

18.3. Uvrštavanjem nominalizirane rečenice u temeljnu, i to na mjesto anaforičke pokazne zamjenice u sklopu tekstualnih konektora tipa *bunun için* „zbog toga“, dobivamo brojne adverbijale koji su nadomjestak za ionako slabo ravijenu vezničku subordinaciju u turskome jeziku. To su:

adverbijal	semantički ekvivalent u hrvatskome jeziku
$-dIğ-I$ için*	zbog toga što, zato što, jer
$-dIğ-I$ kadar*	<i>koliko, koliko i</i>
$-dIğ-I$ gibi*	<i>kao što; čim</i>
$-dIğ-I$ şekilde	<i>onako kako, na taj način da</i>
$-dIğ-I$ takdirde	<i>u slučaju da, ukoliko</i>
$-dIğ-I$ zaman*	<i>kad</i>
$-dIğ-I$ sürece*	<i>u vrijeme dok (kad)</i>
$-dIğ-I$ sıra(lar)da*	<i>u vrijeme dok (kad); kad, čim</i>
$-dIğ-I$ halde	<i>iako, makar, premda, unatoč</i>
$-dIğ-I$ yerde*	<i>gdje, ondje gdje, tamo gdje</i>
$-dIğ-I-n-A$ göre*	<i>s obzirom na to da, sudeći po tomu što</i>
$-dIğ-I-n-dAn$ dolayı*	<i>zbog toga što, zato što, jer</i>
$-dIğ-I-n-dAn$ önce	<i>prije nego što</i>
$-dIğ-I-n-dAn$ beri	<i>otkako</i>
$-dIğ-I-n-dAn$ başka	<i>osim što</i>
$-(y)AcAğ-I$ yerde**	<i>umjesto da</i>

* Isto i s nominalizatorom $-(y)AcAğ-I$.

** U tom značenju samo s nominalizatorom $-(y)AcAğ-I$.

() Ako nema zvjezdice, takav oblik s nominalizatorom $-(y)AcAğ-I$ ne postoji.

19. Semantički kriteriji selekcije

19.1. Nenativnim govornicima turskoga jezika posebnu poteškoću mogu pricinjavati semantički kriteriji selekcije jedne ili druge glagolske imenice, posebice stoga što ta selekcija pretpostavlja uključivanje triju komponenata: A) značenje nominalizatora (prisutnost ili odsutnost vremenskih, odnosno modalnih značenja); B) značenje predikatnoga glagola temeljne rečenice; C) značenje predikata ishodišne rečenice.

19.2.

- (74) Müdür, [kapıcının gelme-si]-ni söyledi.
Ravnatelj, [vratar-a-Gen. dolazak-njegov]-PS-Ak. rekao-je.
 Ravnatelj je rekao neka vratar dode.
- (75) Müdür [kapıcının geldiğ-i]-ni söyledi.
Ravnatelj [vratar-a-Gen. dolazak-njegov-PS-Ak.] rekao-je.*
 a) Ravnatelj je rekao da je vratar došao.
 b) Ravnatelj je rekao da vratar dolazi.
 /*gl. imenica s vremenskim značenjem (prošlost, sadašnjost)/
- (76) Müdür [kapıcının geleceğ-i]-ni söyledi.
Ravnatelj [vratar-a-Gen. dolazak-njegov-PS-Ak.] rekao-je.*
 Ravnatelj je rekao da će vratar doći.
 /*gl. imenica s vremenskim značenjem budućnosti /

Sve tri gornje rečenice imaju identičan strukturni model (S+O+P), a funkciju izravnoga objekta (O) vrši neka od nominaliziranih rečenica (u uglatim zagrada). Bitno je uočiti da su ishodišne rečenice *uvršteno u istu temeljnu rečenicu, dakle kao izravni objekt istoga predikatnoga glagola* (Müdür bunu söyledi. „Ravnatelj je to rekao.“) U primjeru (74) rečenicu nominaliziranu s pomoću -mA (semantički blizak gl. imenici na -nje) prevodimo zavisnom poticajnom rečenicom jer taj nominalizator ne implicira značenje vremena. Dakle, u dubinskoj se strukturi predmnijeva ishodišna rečenica s predikatnim glagolom u imperativnoj formi koja, budući glagolskim načinom, nema vremenskoga obilježja: „Ravnatelj je rekao: — Neka vratar dode!“ U primjerima (75) i (76) nema nikakve dvojbe: nominalizator -dIk nosi značenje prošloga i sadašnjeg, a -(y)AcAk budućeg vremena. Stoga i zavisne izrične rečenice u hrvatskome prijevodu imaju predikatni oblik u perfektu i prezentu, odnosno futuru.

18.2.

- (77) a. Ayşe [okula gittiğ-i]-ni unuttu.
Ajša [školu-u-Dat. odlazak-svoj-PS]-Ak. zaboravila-je.
 Ajša je zaboravila da je išla u školu.
 b. Ayşe [okula gitme-si]-ni unuttu.
Ajša [školu-u-Dat. odlaženje-svoje-PS]-Ak. zaboravila je.
 Ajša je zaboravila otići u školu.
- (78) a. Muslukçu [contaları değıstirdiğ-i]-ni unuttu.
Vodoinstalater [zapornice-Ak. promjenu-njihovu]-PS-Ak.
zaboravio-je.
 Vodoinstalater je zaboravio da je promijenio zapornice.
 b. Muslukçu [contaları değıstir-me]-yi unuttu.
Vodoinstalater [zapornice-Ak. mijenjanje-njihovo-PS]-Ak.
zaboravio je.
 Vodoinstalater je zaboravio promijeniti zapornice.

Semantička razlika u uporabi jednoga (*-mA*) ili drugog (*-dIk*, *-(y)AcAk*) nominalizatora u primjerima (74), (75) i (76) posve je razvidna i moguće ju je izraziti i u jeziku B. Takvi »sretni« slučajevi olakšavaju kontrastiranje. Obratimo pozornost na Kuralove (1994, 91–92) primjere (77) i (78). U (77. a.) i (78. a.) Ajša i vodoinstalater naprosto su zaboravili *da su obavili neku radnju*. Riječ je dakle o već svršenoj konkretnoj radnji (stoga se i mora upotrijebiti nominalizator *-dIk+PS*) nad kojom je, kao takvom, nemoguće uspostaviti djelatnu kontrolu. *U hrvatskom se takva zavisna rečenica uvodi zavisnim veznikom da (+perfekt) i nije ju moguće preoblikovati u infinitivnu dopunu*. Pod istim uvjetima obvezatna je i uporaba nominalizatora *-(y)AcAk* s PS (pojedinačna i konkretna buduća radnja): Ayşe [okula gideceğ-i]-ni unuttu. „Ajša je zaboravila da će ići u školu.“ U primjerima s nominalizatorom *-mA+PS* (77. b. i 78. b.) oni pak *zaboravljaju izvršiti kakvu radnju*: dijete je u igri zaboravilo otići na nastavu, a vodoinstalater promijeniti zapornice. *Takva se hrvatska zavisna rečenica, uvedena veznikom da (+ prezent), uvijek može preoblikovati u infinitivnu dopunu*: Vodoinstalater je zaboravio da promijeni zapornice → Vodoinstalater je zaboravio promijeniti zapornice.

18.3.

- (79) a. Mirta [Davor'un hastalanma-sı]-ndan korkuyor.
Mirta [Davorova-Gen. razbolijevanja-njegova-PS]-Abl. boji-se.
 Mirta se boji da se Davor ne razboli,
 Mirta se boji da bi se Davor mogao razboljeti.
- b. Mirta [Davor'un hastalanacağ-ı]-ndan korkuyor
Mirta [Davorova-Gen. razbolijevanja-njegova-PS]-Abl. boji-se.
 Mirta se boji da će se Davor razboljeti.

Kako i primjeri pokazuju, nominalizatorom *-mA* izriče se potencijalna (79. a.), a nominalizatorom *-(y)AcAk* (79. b.) buduća radnja. Dakako, i u drugoj rečenici može se govoriti o značenju potencijalnosti. Ono proizlazi kako iz značenja predikatnoga glagola temeljne rečenice (korkmak „bojati se“), tako i iz činjenice da glagolske forme sa značenjem budućnosti u pravilu impliciraju modalna značenja pretpostavke. Međutim, u (79. a.) to je strahovanje *uopćeno* jer je riječ o zabrinutosti bez konkretna povoda. U (79. b.) pak predmnijeva se konkretan povod, npr. konkretne okolnosti koje mogu loše utjecati na Davorovo zdravlje, ili pak kakvi simptomi bolesti (npr. povišena temperatura).

18.4.

- (80) a. Ahmet [buzdolabını bu kapıdan içeri soktuğ-u]-nu hatırladı.
Ahmet [frižider-Ak. ova vrata-kroz-Abl. unošenje-svoje]-PS-Ak. prisjetio-se.
 Ahmet se prisjetio da je frižider unio kroz ova vrata.
- b. Ahmet [buzdolabını bu kapıdan içeri sokuş-u]-nu hatırladı.
Ahmet [frižider-Ak. ova vrata-kroz-Abl. unošenje-svoje]-PS-Ak. prisjetio-se.
 Ahmet se prisjetio kako je frižider unio kroz ova vrata.

I ovaj primjer (KURAL 1994, 92) posebice je zanimljiv iz aspekta kontrastiranja turskoga s hrvatskim jezikom. U hrvatskom se naime izrična rečenica uvodi različitim veznicima: *da, kako, gdje*, npr. *Vidio sam ga da / kako / gdje bježi*. No to ne znači da su gornje dvije rečenice istoznačne i u turskome jeziku: u (80. a.) subjekt se prisjetio da je nešto već jednom uradio; u (80. b.) on se pak prisjetio načina na koji mu je to pošlo za rukom *unijeti*. (Treba imati na umu da se nominalizatorom na $-(y)İş$ iskazuje način vršenja kakve radnje.) Stoga se primjer (b.) može prevesti i ovako: *Ahmet je zaboravio način na koji je unio frižider kroz ta vrata*. Sklapanjem tih dviju rečenica moguće je dobiti sljedeću: *Ahmet buzdolabını bu kapıdan içeriye soktuğunu değil, sokuşunu hatırladı*. „Ahmet se prisjetio ne da je taj frižider unio kroz vrata nego kako (načina na koji) ga je unio.“

18.5.

- (81) a. Ali gitti. Bu, bizi üzdü?
 b. [Alinin gitme–si] bizi üzdü
Ali otişao–je. To, nas–Ak. raşalostilo je →
[Alija–Gen. odlazak–njegov]–PS nas–Ak. raşalostio–je.
 Raşalostio nas je Alijev odlazak.
 Raşalostio nas je da je Ali otişao.
 c. *[Alinin gittiğ–i] bizi üzdü.
- (82) a. [Ali'nin gittiğ–i] iyi oldu.
[Alija–Gen. odlazak–njegov]–PS dobar bio–je.
 Dobro je da je Ali otişao.
 b. [Ali'nin gitme–si] iyi oldu.
[Alija–Gen. odlazak–njegov]–PS dobar bio–je.
 Dobro je da je Ali otişao.

S. Rollfs (1997, 242) skreće pozornost na jedan zanimljiv fenomen koji se tiče restrikcija u uporabi nominalizatora $-dİk+PS$. Naime, iako je u ishodişnoj rečenici predikatni glagol u perfektu (81. a.), on se prije uvrştanja u temeljnu rečenicu mora preoblikovati u nominalizator $-mA$ (81. b.), a ne, kako bi se očekivalo, u nominalizator $-dİk$ (*81. c.). Autorica zaključuje da se nominalizator $-dİk+PS$ ne može upotrijebiti kao subjektivna dopuna onih glagola koji u rečenici otvaraju mjesto i za izravni objekt u akuzativu. No ukoliko se prijelazni predikatni glagol zamijeni neprijelaznim (82. a.), takva restrikcija više ne postoji. U tome slućaju ostaje mogućnost uporabe i nominalizatora $-mA$ (82. b.), a distinkcija se u značenju između (82. a.) i (82. b.), po mişljenju ove autorice, potire.

19. Drugi (B) kriterij koji selekcionira uporabu nominalizatora $-mA+PS$ s jedne, i nominalizatora $-dİk+PS$ i $-(y)AcAk+PS$, s druge strane, tiće se semantike predikatnoga glagola temeljne rečenice.

19.1. Nominalizator $-mA+PS$ uvijek se rabi uz glagole koji izriću:

- a) *želju i očekivanje* (istemek / arzulamak / arzu etmek / dilemek „željeti“, bekleme „očekivati“ i dr.);
- b) *molbu i preklinjanje* (rica etmek „moliti“, yalvarmak „preklinjati“ i dr.);
- c) *nadu* (ummak / ümit etmek / umut etmek „nadati se“);
- d) *naredbu* (emretmek „narediti“, söylemek „reći, narediti“, talep etmek „tražiti, zahtijevati“ i dr.);
- e) *o(ne)mogućavanje* (engellemek „spriječiti“, güçleştirmek „otežati“, kolaylaştırmak „olakšati“, imkansız kılmak „učiniti nemogućim“ i dr.);
- f) *prihvaćanje ili odbijanje* (protesto etmek „protestirati“, kabul etmek „prihvatiti“, reddetmek „odbiti“ i dr.);
- g) *procjenu* (ayıp bulmak „smatrati sramotnim“, ayıplamak „osuditi“, doğru bulmak „smatrati ispravnim“, faydalı bulmak „smatrati korisnim“, hatalı bulmak „smatrati pogrešnim“, kötü bulmak „smatrati lošim“, tabii bulmak „smatrati prirodnim“, yadırgamak „smatrati stranim, dalekim, neobičnim“ i dr.).

19.2. Nominalizatori –dik+PS i –(y)AcAk+PS uvijek se rabe uz glagole

- a) *govorenja i priopćavanja* (anlamak „shvatiti“, açıklamak „objasniti“, belirtmek „pojasniti“, bildirmek „priopćiti“, beyan etmek „objelodaniti“, doğrulamak „potvrditi“, duymak „çüti“, duyurmak „razglasiti“, iddia etmek „tvrditi“, hissetmek „osjećati“, ifade etmek „objasniti“, inkar etmek „zanijekati“, sormak „(u)pitati“, söylemek „reći“, vurgulamak „naglasiti“, ileri sürmek „istaknuti“, sezmek „osjetiti“, yalanlamak „demantirati“, yazmak „(na)pisati“ i dr.);
- b) *opazanja, spoznanje, znanja* (bilmek „znati“, dikkate almak „obratiti pozornost“, farketmek „primijetiti“, görmek „vidjeti“, gözden kaçırmak „previdjeti“, ispat etmek „dokazati“, öğrenmek „saznati“, unutmak „zaboraviti“ i dr.);
- c) *mišljenja i uvjerenosti* (inanmak „vjerovati“, düşünmek „misliti“, göz önüne almak „uzeti u obzir“, hayal etmek „predočiti si“, hesaba katmak „ukalkulirati“, sanmak / zannetmek / saymak „misliti, smatrati“ i dr.).

20. Koji će od gore spomenutih nominalizatora biti upotrijebljen, zavisi i od značenja predikatnoga oblika ishodišne rečenice (kriterij C). To se najlakše može pokazati na primjerima preoblake upravnoga u neupravni govor. (Relevantno je napomenuti da se glagol demek „reći, kazati“, koji izravno otvara mjesto za upravni govor kao svoju objektu dopunu, u neupravnome zamjenjuje glagolom söylemek „reći, kazati, govoriti“.)

20.1.

- (83) a. Öğretmen, Davora: »Tihana çok çalışsın«, dedi →
Uçitelj je rekao Davoru: „Neka Tihana puno radi.“
- b. Öğretmen, Davor’a [Tihana’nın çok çalışma-sı]-nı söyledi.
Uçitelj je rekao Davoru neka Tihana puno radi.
- (84) a. Öğretmen: „Tihana hemen bunu yapacak“, dedi →
Uçitelj je rekao: „Tihana će to odmah uraditi.“

- b. Öğretmen, [Tihana'nın hemen bunu yapma-sı]-nı söyledi.
Uçitelj je rekao neka to Tihana odmah uradi.
- c. Öğretmen, [Tihana'nın hemen bunu yapacađ-ı]-nı söyledi.
Uçitelj je rekao da će to Tihana odmah uraditi.
- (85) a. Davor, „Tihana iyi çalıştı / çalışıyor / çalışır / çalışmaktadır“, dedi →
Davor je rekao: „Tihana je dobro radila / dobro radi.“
- b. Davor, [Tihan'nın iyi çalıştıđ-ı]-nı söyledi.

Primjer (83. a.) pokazuje da se imperativni oblik predikatnoga glagola ishodisne rećenice pri preoblici upravnoga govora u neupravni mora preoblikovati u nominalizator –mA+PS. U hrvatskom je pak ista preoblika postignuta dokidanjem navodnih znakova i izravnim uvrštavanjem neupravnoga govora uz glagol temeljne rećenice. U primjeru (84. a.), jer se radi o kontekstualno neuključenoj rećenici, predikatna forma u upravnome govoru (futura) može se tumačiti dvojako: kao oblik kojim se izriče zapovijed (isto modalno značenje može imati i hrvatski futura), ili pak naprosto kao glagolsko vrijeme za izricanje buduće radnje. U prvom će se slučaju (84. b.) futura preoblikovati u nominalizator –mA (kao da se radi o imperativu), u drugome u nominalizator –(y)AcAk+PS jer se njime izriče budućnost (84. c.). U primjeru (85. a.) predikatni je glagol upravna govora u perfektu (çalıştı) i različitim oblicima prezenta koji se, dakako, semantički ne podudaraju (çalışıyor / çalışır / çalışmakta-dır). No unatoč tomu, svi će biti preoblikovani u nominalizator –dIk-PS (85. b.) koji implicira i ta vremenska značenja.

20.2.

- (86) a. Davor: „Tihana çok çalışacak“, dedi →
Davor je rekao: „Tihana će mnogo raditi.“
- b. Davor, [Tihana'nın çok çalışacađ-ı]-nı söyledi.
Davor je rekao da će Tihana mnogo raditi.
- (87) a. Davor: „Tihana yarın gidiyor“, dedi →
Davor je rekao: „Tihana odlazi sutra.“
- b. Davor, [Tihana'nın yarın gideceđ-i]-ni söyledi.
Davor je rekao da Tihana odlazi sutra.
- (88) a. Davor: „Tihana mutlaka gider“, dedi →
Davor je rekao: „Tihana sigurno odlazi.“
- b. Davor, [Tihana'nın mutlaka gideceđ-i]-ni söyledi.
Davor je rekao da će Tihana sigurno otići.

U primjerima (86. a.), (87. a.) i (88. a.) na tri je različita načina izrečena budućnost: futurom, pravim i nepravim prezentom. U zadnja dva slučaja značenje je buduće radnje implicirano u priložnim odredbama (yarın, mutlaka). Stoga je pri preoblici upravna govora u neupravni govor obvezatna preoblika navedenih predikatnih oblika u nominalizator –(y)AcAk+PS (86. b.), (87. b.) i (88. b.).

20.3.

- (89) a. Tihana: „Uyumalısınız“, dedi →
Tihana je rekla: „Triba da spavate.“
b. Tihana, [uyuma-m+Ø gerektiğ-i]-ni söyledi.
Tihana, [spavanje-moje-PS-Ø potrebovanje-njegovo]-PS-Ak. rekla-je.
Tihana je rekla da treba da spavam.

Necesitativni se oblik predikata (89. a.) pri preoblici upravnoga govora u neupravni mora preoblikovati u nominalizator -dIk+PS ili -(y)AcAk+PS. No ta preoblika zahtijeva i zamjenu necesitativne forme (tj. njezinoga morfološkoga izraza) u perifrastični glagol necesitativnoga značenja, a potom preobliku tog perifrastičnog finitnog oblika u infinitni: „Uyumalısınız“, dedi. „Triba da spavate“, rekla je, → „Uyuma-nız gerekiyor“, dedi. („Spavanje-vaše-PS potrebno-je“, rekla-je) → [Uyuma-m-Ø gerektiği]-ni söyledi. „Rekla je da treba da spavam“. (v. 89. b.). PRI OVAKVOJ PREOBLICI NOMINALIZATOR -mA+PS NIKADA NIJE U GENITIVU (v. par. 21).

20.4.

- (90) a. Tihana: „Davor ne zaman gelecek?“ diye sordu.
Tihana je pitala: „Kad će doći Davor?“
b. Tihana, [Davor'un ne zaman geleceğ-i]-ni sordu.
Tihana je pitala kad će doći Davor.
(91) a. Tihana: „Davor geldi mi?“ diye sordu.
Tihana je pitala: „Je li došao Davor?“
b. Tihana, [Davor'un gelip gelmediğ-i]-ni sordu.
Tihana je pitala je li došao Davor.

Pri preoblici upitnih rečenica u upravnome govoru (90. a.) i (91. a.) susreće se zanimljiv fenomen. Naime, ukoliko je preoblika pitanja izvedena s pomoću kakve upitne zamjenice (90. a.), tad se finitni predikat u sklopu upravnoga govora preoblikuje u jedan od nominalizatora sa značenjem vremena (90. b.). Dakako, upitna zamjenica mora ostati u preoblikovanoj rečenici. No ako se preoblika pitanja vrši upitnom partikulom mI, tad se nominalizacija mora izvršiti na sljedeći način:

A) upitni se oblik finitnoga predikata u sklopu upravnoga govora mora udvojiti (prvi je član reduplikata afirmativan, a drugi negativan);

B) potom prvi član reduplikata preoblikovati u gerundnu formu -(y)Ip, a drugi u negativni lik nominalizatora -dIk-PS ili pak -(y)AcAk-PS;

C) nominalizator uvrstiti u temeljnu rečenicu (91. b.).

To se odvija po sljedećoj shemi:

A) „Geldi mi?“ diye sordu. „Je li došao“, pitala je →

B) „Geldi mi, gelmedi mi?“ diye sordu. „Je li došao, nije li došao?“, pitala je. →

C) [Gelip gelmediğ-i]-ni sordu. „Pitala je je li (ili nije) došao.“

Posve je razvidno da se u ovoj vrsti nominalizirane upitne rečenice (s pomoću upitne partikule) u turskome uvijek mora naznačiti *alternativno pitanje*: hoće li... ili neće (što učiniti). *U hrvatskom se pak u obama slučajevima dokidanjem navodnih znakova vrši preoblika upravnoga u neupravni govor, a potom se taj neupravni govor izravno uvrštava uz kakav glagol govorenja.*

21. Subjekt nominaliziranih rečenica

21.1.

- (92) a. Davor: „Adam fakültemize yarın gelecek“, dedi →
Davor je rekao: „Čovjek će sutra doći na naš fakultet.“
b. Davor, [Adam–IN fakültemize yarın geleceğ–i]–ni söyledi.
Davor je rekao da će čovjek sutra doći na fakultet.
c. *Davor, [Adam–Ø fakültemize yarın geleceğ–i]–ni söyledi.

Subjekt nominaliziranih rečenica koje u ustroju temeljne imaju **atributnu i dopunsku funkciju** može biti u a) **genitivu**, b) **apsolutnome padežu** (izrazom se podudara s imenicom bez ikakva gramatičkoga nastavka). *Koji će od ta dva padeža biti upotrijebljen, ovisi o obavijesnome ustrojstvu rečenice.* Ako je subjekt poznato (*tema*), a tada je u prednjem polju ishodišne rečenice (u primjeru 92. a. to je riječ *adam* »čovjek«), nakon preoblike nominalizacije obvezatno mora biti u genitivu (92. b.). Uporaba je apsolutnoga padeža negramatična (93. c.). I u hrvatskome subjekt zavisne rečenice stoji u prednjemu polju jer se prednija da je riječ o određenome i konkretnom licu.

22.2.

- (93) a. „Bu sokaktan araba geçti“, dedi →
„Ovom je ulicom prošao auto“, rekao je
b. [Bu sokaktan araba+Ø geçtiğ–i]–ni söyledi.
Rekao je da je ovom ulicom prošao auto.
c. [Bu sokaktan araba+NIN geçtiğ–i]–ni söyledi.
Rekao je da je auto prošao ovom ulicom.

U primjeru (93. a.) subjekt ishodišne rečenice (riječ araba „auto“ u upravnome govoru) u stražnjemu je polju rečenice (*rema*). Stoga je u preoblikovanoj turskoj rečenici araba–Ø u apsolutnome padežu (93. b.). No pretpostavimo da je ista rečenica (93. a.) *kontekstualno uključena* i da njezin subjekt ima kontaktnu poziciju s predikatom jedino stoga što se želi posebice naglasiti. (Poznato je da se u turskome jeziku rečenični konstituent koji se želi naglasiti stavlja u poziciju ispred predikata.) U tome slučaju rečenicom (93. a.) želi se kazati da je ulicom prošao auto, a ne, primjerice, autobus. *Budući i tada posve određen*, on također prima genitivni nastavak (93. c.).

22.3.

- (94) a. Davor'dan [Tihana'NIN evlendiğ-i]-ni duyduum.
 Od Davora sam čuo da se Tihana udala.
 b. *Davor'dan [Tihana+Ø evlendiğ-i]-ni duyduum.
 c. [o-NUN... (da se) ONA udala.
 d. [bu kız-IN... (da se) TA DJEVOJKA udala.
 e. [sevdiği kız-IN ... (da se) DJEVOJKA KOJU VOLI udala.
 f. [kız arkadaşı-NIN... (da se) NJEGOVA DJEVOJKA udala.

Postoje i slučajevi kad subjekt nominalizirane rečenice MORA biti u genitivu bez obzira na (*linearnu*) poziciju koju ima u njoj samoj. U dvama slučajevima genitiv je obvezatan: a) ako imenica u funkciji subjekta sama po sebi označuje posve određen pojam; a) ako je ta imenica određena posvojnim sufiksom, odnosno kakvim determinatorom (94. a., c., d., e., f.). Izostavimo li genitivni nastavak (94. b.), takva je rečenica gramatički nekorektna.

22.4.

- (95) a. Bir adam koridorda oturuyor →
 Neki čovjek sjedi na hodniku.
 b. [Bir adam-IN koridorda oturduğ-u]-nu söyledim.
 Rekao je da neki čovjek sjedi na hodniku.
 c. *[Bir adam-Ø koridorda oturduğ-u]-nu söyledim.
 (96) a. Koridorda bir adam oturuyor →
 Na hodniku sjedi neki čovjek.
 b. [Koridorda bir adam-Ø oturduğ-u]-nu söyledim.
 Rekao je da na hodniku sjedi neki čovjek.
 c. [Koridorda bir adam-IN oturduğ-u]-nu söyledim.
 Rekao je da na hodniku neki čovjek sjedi.
 (97) a. Sınava ancak bir kişi girecek →
 Ispitu će pristupiti samo jedna osoba.
 b. [Sınava ancak bir kişi-Ø gireceğ-i]-ni söyledim.
 Rekao je da će ispitu pristupiti samo jedna osoba.
 c. [Sınava ancak bir kişi-NİN gireceğ-i]-ni söyledim.
 Rekao je da će ispitu samo jedna osoba pristupiti.

U prednjemu polju rečenice, inače rezerviranom za *temu*, može biti i neodređen subjekt (95. a.), ali tad obvezatno s neodređenom zamjenicom *bir*. U tome slučaju rečenični je naglasak na dopuni ispred predikata (naglašava se da nekakav čovjek čeka na hodniku, a ne, primjerice, u sobi). U (96. a. i 97. a.) *rema* je u stražnjem polju rečenice (bir adam, bir kişi), što je i tipično za kontekstualno neuključene rečenice s neodređenim subjektom. Nominaliziramo li prvu od gornjih rečenica (95. a.), njezin je subjekt, iako neodređen, uvijek u genitivu (95. b.), a nikada u apsolutnome padežu (95. c.). To pak znači da se, ako je u prednjem polju rečenice, unatoč svemu tretira kao *tema*. Čini se da u

takvim slučajevima strukturni razlozi odnose prevagu nad semantičkima. U (96. i 97.) subjekt je i u apsolutnome padežu (b.) i u genitivu (c.). U prvome slučaju (96. b. i 97. b.) razlog je posve jasan: jer se radi o nepoznatoj osobi. Drugi je slučaj (96. c. i 97. c.) zanimljiv stoga što se dodavanjem genitivnoga nastavka na neodređeni subjekt (koji je uz to u stražnjemu polju rečenice) on u stanovito smislu određuje. To je moguće zbog toga što je za osobu koja je vidjela nekoga čovjeka u hodniku, u trenutku kad priopćava informaciju, *taj čovjek konkretan pojedinac*. I u primjeru (97. c.) posve je jasno da govorno lice može znati koja je to osoba koja namjerava pristupiti ispitu.

22.5.

- (98) a. Evin damını rüzgâr uçurdu →
Vjetar je skinuo krov s kuće.
b.? * [Evin damını rüzgâr-Ø uçurduğ-u]-na inanmam.
Ne vjerujem da je vjetar skinuo krov s kuće.
c. [Evin damını rüzgâr-IN uçurduğ-u]-na inanmam.
Ne vjerujem da je vjetar skinuo krov s kuće.
- (99) a. Bahçeyi bir adam suladı →
Vrt je zalio neki čovjek.
b.? * [Bahçeyi bir adam-Ø suladığ-ı]-nı gördüm.
Vidio sam da je vrt zalio neki čovjek.
c. [Bahçeyi bir adam-IN suladığ-ı]-nı gördüm.
Vidio sam da je vrt zalio neki / jedan čovjek.

No situacija je nešto drugačija u rečenicama čiji model glasi **O-yi + /bir/ S + P** (O-yi = određeni objekt u akuzativu; /bir/ S = subjekt s neodređenom zamjenicom; P = izravno prijelazni predikatni glagol). Na to prije svih upozorava Erguvanlı Taylan (1994, 39; primjeri su njezini), koja konstatira da se iza određenoga objekta u **akuzativu uvijek predmnijeva i određen (98. a.) ili, bar za govorno lice, konkretan (99. a.) vršilac radnje**. Stoga on u nominaliziranoj rečenici uvijek mora biti u genitivu (98. c. i 99 c), dok je gramatičnost primjera (98. b.) i (99. b.) upitna.

22.6.

- (100) a. Adamın kızını arı soktu →
Čovjekovu kćer ubola je pčela.
b. [Adamın kızını arı-Ø soktuğ-u]-nu görmedim.
Nisam vidio da je čovjekovu kćer ubola pčela.
c. [Adamın kızını arı-NIN soktuğ-u]-nu görmedim.
Nisam vidio da je (ta) pčela ubola čovjekovu kćer.

No gornji primjeri J. Hankamera i L. Knechta (1976, 156) kao da proturječe tomu: iza izravnoga objekta u akuzativu (adamın kızını) subjekt je nominalizirane rečenice i u apsolutnome padežu (100. b.) i u genitivu (100. c.). U (100. b.) subjekt je nominalizirane rečenice neodređen, dok se u (100. c.) radi o određenoj pčeli (kao i u primjeru 93. b. i c.). Po mišljenju Erguvanlı Taylan

(1994, 39), uporaba je apsolutnoga padeža u ovakvim slučajevima moguća stoga što predikatni glagol nominalizirane rečenice spada u skupinu sintetičkih glagola (infinitiv i njegova imenska dopuna u apsolutnome padežu čine strukturalno i semantičko jedinstvo, usporedite s primjerom *bol bolovati*). Takvi su, primjerice, sljedeći: arı sokmak „ubosti (pčela)“, yılan sokmak „ugristi (zmija)“, köpek ısırmaq „ugristi (pas)“, su basmaq „poplaviti / preplaviti (voda)“ i dr. Ukoliko je imenska dopuna tih glagola nakon njihove nominalizacije u genitivu, struktura je takva frazeološkog glagola narušena, a njegova imenička dopuna s genitivnim nastavkom postaje konkretna i određena jedinka (100. c.).

22.7.

- (101) a. Dubrovnik'te yağmur yağıyor →
U Dubrovniku pada kiša.
b. [Dubrovnik'te yağmur-Ø yağdığ-ı]-nı söyledim.
Rekao je da u Dubrovniku pada kiša.
c. [Dubrovnik'te yağmur-UN yağdığ-ı]-nı söyledim.
Rekao je da u Dubrovniku *kiša* pada.
- (102) a. Kahve içildi →
Kava je popijena.
b. [Kahve-Ø içildiğ-i]-ni bilmiyorum.
Ne zna da je kava popijena.
c. [Kahve-NİN içildiğ-i]-ni bilmiyorum.
Ne zna da je kava popijena.

U isti se tip glagola ubrajaju i sigara içmek „pušiti“, kahve / çay içmek „(po)piti kavu / čaj“, yemek yemek „jesti“, kahvaltı yapmak „doručkovati“, te oni koji označuju meteorološke pojave: yağmur / kar / dolu yağmak „pasti (padati) kiša / snijeg / grad“. Ako se ne želi aktualizirati i posve odrediti dopuna takvoga glagola, subjekt nominalizirane rečenice ostaje u apsolutnome padežu (101. b.). Takva rečenica odgovara na pitanje *Kakvo je vrijeme u Dubrovniku?* ili pak *Što se događa u Dubrovniku?* Ako se pak glagolska dopuna odredi (čime se sintetički glagol raspada na osnovni glagol + objekt u akuzativu), u nominaliziranoj će se rečenici morati uporabiti genitiv (101. c.). U tom slučaju ista rečenica odgovara na pitanje *Što pada u Dubrovniku?* (npr. kiša ili snijeg?). U primjeru (102. b.) želi se reći *da je prošlo vrijeme za pijenje kave*, a u (103. c.) *da je konkretna kava već popijena*.

22.8.

- (103) a. O odada telefon var →
U onoj sobi ima telefon.
b. [O odada telefon-Ø olduğ-u]-nu söyledim.
Rekao je da u onoj sobi ima telefon.
c. [O odada telefon-UN olduğ-u]-nu söyledim.
Rekao je da u onoj sobi ima telefon.

- (104) a. Ayla'nın hizmetçisi var →
Ayla ima služavku.
b. [Ayla'nın hizmetçisi-Ø olduĝ-u]-nu söyledi.
c. *[Ayla'nın hizmetçisi-NİN olduĝ-u]-nu söyledi.
Rekao je da Ayla ima služavku.
- (105) a. Ayla hizmetçi-dir →
Ayla je služavka.
b. [Ayla'NIN hizmetçi olduĝ-u]-nu söyledi.
c. *[Ayla-Ø hizmetçi olduĝ-u]-nu söyledi.
Rekao je da je Ayla služavka.

Obratimo sada pozornost rečenicama s imenskim predikatom (uključuje i predikative *var* „ima, nalazi se“ i *yok* „nema, ne nalazi se“). Za Erguvanlı Taylan (1994, 35) primjer (103. b.) gramatički je korektan jer se ishodišnom rečenicom (103. a.) priopćava da negdje ima *telefon* (rema). Za rečenicu (103. c.) autorica kaže da „nije preporučiva premda ne zvuči posve nekorektno“ (isto). Vjerojatno je moguće zamisliti kontekst u kojem se njome želi reći da u spomenutoj sobi, *što je i sugovorniku dobro poznato*, ima telefon, a ne, primjerice, telefax. U takvome kontekstu *telefon* je *tema*. No spomenuta autorica ne zapaža da postoje (i) strukturno-semantički razlozi zbog kojih subjekt ishodišne rečenice s predikativima *var* / *yok* nakon nominalizacije ostaju u apsolutnome padežu (104. b.): da bi se takva rečenica nakon preoblike nominalizacije razlikovala od nominalizirane rečenice čiji je predikat pomoćni glagol „biti“ (105. a.). Naime, subjekt preoblikovane imenske rečenice s kopulama pomoćnoga glagola *imek* „biti“ dobiva genitivni nastavak (105. b.), a takvom se rečenicom želi reći da *Ayla nema sluškinju, nego je (i sama) nečija sluškinja*. U primjeru (105. a.) predikatni glagol glasi *hizmetçi olmak* „biti slugom / sluškinjom“, dok u (104. a.) imamo predikativ *var*.

22.9. Padež subjekta nominaliziranih rečenica obrađivan je samo na primjerima nominalizatora -dIk+PS i -(y)AcAk+PS zbog toga što se s nominalizatorom na -mA u principu rabi genitiv. No adverbijali s vremenskim i uzročnim značenjem (npr. -dİĝİ zaman „kad je došao“, -dİĝİndAn dolayı „zbog toga što je došao“ i svi drugi istoga značenja) *uvijek imaju subjekt u apsolutnome padežu*. To pokazuje da je semantički pomak od konkretnog (**adam-IN** geldiĝi *čovjeka-Gen. dolaženje-njegovo-PS*) prema apstraktnom vremenskom i uzročnom značenju (**adam-Ø** geldiĝi için *čovjek-App. dolazak njegov-PS* zbog = „zbog toga što je čovjek došao“) utjecao i na sintaktički ustroj turskoga jezika: genitiv, koji uvijek pokazuje posve konkretan odnos pripadanja i posvojnosti, zamijenjen je apsolutnim padežom.

Literatura

- Abdülhayoğlu, S. (1983.): *Untersuchungen zu verabhängigen Einbettungen im Deutschen und Türkischen*. Frankfurt am M. / Bern / New York.
- Ajljarov, Š. S. (1974.): *Razvernutyje členy predloženiya v sovremennom tureckom jazyke*. Moskva.
- Anić, V. (1994.): *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Aydın, Ö. (1996.): *Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi*. Ankara: A. Ö. ed.
- Csató, É. Á. (1990.): *Non-finite verbal constructions in Turkish*. *Altaica Oslonensia* (Proceedings from the 32nd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference). Hrgst. B. Brendemoen, 75–89.
- Čaušević, E. (1996.): *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čaušević, E. (1995.): *Nominalizacija u turskome jeziku I*. *Suvremena lingvistika* 40. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 33–50.
- Čaušević, E. (1994.): *Struktura turske rečenice*. *Suvremena lingvistika* 37, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 5–34.
- Dede, M. (1986.): *Definiteness and Referentiality in Turkish Verbal Sentences*. *Studies in Turkish Linguistics*, eds. D. I. Slobin & K. Zimmer, Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins, 147–163.
- Erguvanlı Taylan, E. (1984.): *The Function of Word Order in Turkish Grammar*. Berkeley / Los Angeles / London: University of California Press.
- Erguvanlı Taylan, E. (1993.): *Türkçe’de –DIK Ekinin Yantümcelerdeki İşlevi Üzerine*. *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, 161–171.
- Erguvanlı Taylan, E. (1994.): *Yantümcelerde Tamlayan Ekinin İşlevi Üzerine*. *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, 31–41.
- Gadžieva, N. Z. & Serebrennikov, B. A. (1986.): *Sravnitel’no-istoričeskaja grammatika turkskih jazykov*: SINTAKSIS. Moskva
- Hankamer, J. & Knecht, L. (1976.): *The role of subject / non-subject distinction in determining the choice of relative clause participle in Turkish*. *Harvard Studies in Syntax and Semantics*, v. II., eds. J. Aissen & J. Hankamer.
- Johanson, L. (1991.): *Bestimmtheit und Mitteilungsperspektive im türkischen Satz*. *Linguistische Beiträge zur Gesamturkologie*. Budapest, 225–242.
- Katičić, R. (1991.): *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU & Globus.
- Koç, S. (1987.): *Deriving NP from S: Sentential Nominalizations in Turkish*. *Studies on Modern Turkish*. Ed. H. E. Boeschoten & L. Th. Verhoeven. Tilburg University Press, 149–156.
- Konak, Ö. A. (1995.): *İlgeçli Yantümcelerde –DIK, –mE ve Genitif Eklerinin İşlevleri Üstüne*. *Dil Dergisi*, TÖMER, Ankara: 9 — 20.
- Kural, M. (1994.): *Yantümcelerde Çekim Ekleri*. *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, 81–111.
- Meskill, R. H. (1970.): *A Transformational Analysis of Turkish Syntax*. Mouton, The Hague, Paris.
- Özsoy, A. S. (1994.): *Türkçe’de Ortaç Yapısı*. *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, 21–30.
- Pranjković, I. (1993.): *Spojdbena svojstva imenskih riječi*. *Hrvatska skladnja*, Zagreb, 46–55.
- Prokosch, E. (1992.): *Zur Nominalisierung von Sätzen im Osmanisch-Türkischen*. *Materialia Turcica*, Bnd XVI., 105–113.
- Radovanović, M. (1990.): *Spisi iz sintakse i semantike*. Novi Sad.
- Rolffs, S. (1996.): *Zum Vergleich syntaktischer Strukturen im Deutschen und im Türkischen mittels der Dependenz-Verb-Grammatik*. Frankfurt am M. / Berlin / Bern / New York / Paris / Wien: Peter Lang.
- Silić, J. (1984.): *Od rečenice do teksta*. Zagreb: SNL, Biblioteka znanstvenih radova.

- Tura-Sansa, S. (1986.): *Definiteness and Referentiality in Turkish Nonverbal Sentences. Studies in Turkish Linguistics*, eds. D. I. Slobin & K. Zimmer, Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins, 165–194.
- Underhill, R. (1976.): *Turkish Grammar*. Cambridge / Massachusetts: MIT.

Nominalisierung in der türkischen Sprache

In der Fortsetzung des Artikels über die Nominalisierung im Türkischen ist die Rede von den Verbalnomina, sowie von deren Bedeutungen und Funktionen in der Struktur des Matrixsatzes. Der Autor hat versucht, auch die semantische Äquivalente im Kroatischen vorzulegen. Der Beziehung zwischen Struktur und Semantik wurde am Beispiel der Nominalsätze besondere Aufmerksamkeit gewidmet. Dabei geht es vor allem um den Fall ihrer Subjekte. Befindet sich das Subjekt im vorderen Feld eines Konstituentensatzes, muß es nach der Nominalisierung im Genitiv sein, da es bekannt und bestimmt ist. Steht es dagegen im hinteren Feld (vor dem Prädikat), kann es sowohl im Nominativ als auch im Genitiv sein. Das Auswahlkriterium für den einen oder anderen Fall liegt in der Opposition begründet: *unbestimmt* (dann Nominativ); *bestimmt / konkret* (dann Genitiv). Neben dem strukturellen und semantischen füge ich ein drittes Kriterium ein, das bestimmt, ob das Subjekt eines Nominalsatzes im Nominativ oder im Genitiv steht. Sehen wir das Problem aus der Perspektive der Strukturmöglichkeiten des Türkischen an, drängt sich dieses Kriterium als pragmalinguistisch auf. Eine Analyse der ausgewählten Beispiele bestätigt nämlich, das für einen transformierten Nominalsatz, dessen Prädikat das Hilfsverb *imek* „sein“ ist, der Genitiv des Subjekts vorgeschrieben ist. Das Subjekt eines solchen Satzes, dessen Prädikat *var* oder *yok* ist, muß dagegen im Nominativ stehen.